

УДК 378

DOI: 10.24144/2524-0609.2018.43.293-296

Шукатка Оксана Василівна

кандидат педагогічних наук, доцент

доцент кафедри фізичного виховання та спорту

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

shukatka1973@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2297-4709>

ФІЛОСОФСЬКО-ПАРАДИГМАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ПРИРОДНИЧИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Анотація. Нові соціально-економічні умови розвитку держави, подальший науково-технічний прогрес, потреби суспільства в здорових трудових ресурсах є фактором, спрямованим на збереження й зміцнення здоров'я населення. Стратегічними завданнями модернізації освіти є спрямування її на парадигму здоров'язбереження, формування цінностей здорового способу життя. Тому метою статті визначено детальний філософсько-парадигмальний аналіз проблеми формування індивідуальних стратегій здоров'язбереження майбутніх бакалаврів природничих спеціальностей. Для досягнення мети застосовано методи вивчення й аналізу наукової літератури, порівняння, класифікації, систематизації теоретичних та емпіричних даних. Здійснено теоретичний аналіз змісту парадигмального підходу до проблеми зміцнення та збереження здоров'я людини. Коротко резюмовано сучасний стан здоров'язберігаючої підготовки студентів у ЗВО. В результаті наукової розвідки виявлено низку дослідження формування індивідуальних стратегій здоров'язбереження майбутніх бакалаврів природничих спеціальностей.

Ключові слова: здоров'я; здоров'язбереження; освіта; бакалаври природничих спеціальностей; здоровий спосіб життя.

Вступ. Сучасні темпи розвитку суспільства висувають все більш високі вимоги до людини й обсягу її діяльності. Імператив виживання, що виник у ХХІ ст. зумовлює й актуалізує необхідність переходу соціальних інститутів, у тому числі й вищої школи, до інноваційної всеохоплюючої стратегії збереження здоров'я кожного й слугує передумовою для здійснення численних педагогічних досліджень у сфері здоров'язбереження, оскільки спостерігається погіршення стану здоров'я молодого покоління.

Так, основними детермінантами істотного зниження показників функціонального стану систем організму та фізичної працездатності студентів визначено постійно зростаючу інформатизацію та інтенсифікацію навчального процесу в закладах вищої освіти (ЗВО), систематичну напружену розумову діяльність і гіподинамію, зниження рухової активності, шкідливі звички (тютюнопаління, вживання спиртних напоїв, наркоманія тощо). Тоді як стан здоров'я молоді визначається як найважливіший фактор безпеки держави і сталого розвитку суспільства. Особливу роль у підготовці студентів до здоров'язбереження відіграють знання з природничих дисциплін стосовно впливу різних чинників (природних, фізичних, хімічних) на організм людини. Адже ядром змісту наук природничого циклу є концепції, закони, закономірності, поняття, наукові факти, які є основою формування у майбутніх фахівців обґрунтованих уявлень про природничо-наукову картину світу, місце людини в ній, сприяють засвоєнню норм і правил екологічної етики, покликані виробляти ціннісне ставлення до власного здоров'я.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Увага сучасних науковців прикута до розробки теоретичних, методологічних, методичних, філософських засад створення здоров'язберігаючого освітнього середовища у ЗВО (Т. Миронюк, Ю. Міцай, В. Огнев'юк та ін.) як засобу підвищення ефективності навчання студентів (С. Глебова) на основі формування мотивації (Я. Зорій, В. Козлова, І. Мельничук та ін.) здорового способу життя (ЗСЖ), цінностей збереження та зміцнення здоров'я тощо. Водночас науковці працюють у напрямі використання інформаційного еколого-валеологічного здоров'язберігаючого масиву при-

родничо-наукових знань. Теоретично обґрунтовано та експериментального перевірено ефективність професійно валеологічної підготовки майбутніх біологів у ЗВО III-IV рівнів акредитації (І. Поташнюк). Досліджено соціально-біологічні та психолого-педагогічні основи формування культури здорового способу життя особистості (Л.Вовк). Здійснено структурування здоров'язберігаючої компетентності майбутніх вчителів біології (Т.Бондаренко) засобами інноваційних технологій в умовах освітнього середовища вищого навчального закладу (Т.Миронюк). Конкретизовано педагогічні умови формування готовності майбутнього вчителя біології до екологічної освіти старшокласників (В.Танська). Розроблено концепцію теоретичних і методичних основ формування здорового способу життя у майбутніх учителів у процесі вивчення природничих наук (В. Бобрицька).

На основі узагальнення поглядів дослідників на проблему зміцнення та збереження здоров'я студентської молоді у процесі навчання у ЗВО видається можливим сформулювати думку про необхідність системної інновації здоров'язберігаючої освіти. Це підтверджується зміною освітніх і наукових парадигм, що детерміновані соціально-економічними перетвореннями та євроінтеграційними процесами, які відбуваються в Україні. Важливим кроком у цьому напрямі є формування у студентів індивідуальних стратегій здоров'язбереження. Однак проблема цілеспрямованого застосування природничо-наукових знань, наприклад, майбутніми бакалаврами природничих спеціальностей (БПС), для забезпечення цілісної, фундаментальної здоров'язберігаючої підготовки до ведення здорового способу життя у повсякденній і професійній діяльності залишилась поза межами наукових розвідок сучасних дослідників.

Мета статті: системний філософсько-парадигмальний аналіз проблеми формування індивідуальних стратегій здоров'язбереження майбутніх бакалаврів природничих спеціальностей. **Завдання дослідження:** проаналізувати сучасну філософську, педагогічну, психологічну, валеологічну літературу й окреслити проблемне поле дослідження; обґрунтувати особливості сучасної освітньої парадигми з точки зору проблеми здоров'язбереження студен-

тів; визначити об'єктивні передумови дослідження проблеми формування індивідуальних стратегій здоров'язбереження майбутніх бакалаврів природничих спеціальностей. Для досягнення мети і виконання завдань наукової розвідки застосовувалися такі **методи дослідження**: вивчення й аналіз філософської, педагогічної, психологічної, валеологічної, медичної та спеціальної спортивної наукової літератури для узагальнення та зіставлення різних поглядів учених на означену проблему, визначення теоретичних засад і з'ясування базових понять дослідження; порівняння, класифікація, систематизація теоретичних та емпіричних даних, теоретичне прогнозування, проектування для обґрунтування актуальності проблеми здоров'язбереження студентської молоді.

Виклад основного матеріалу. Парадигмальний підхід у педагогіці відрізняється продуктивністю наукового пошуку теоретико-методологічних основ, гуманістичною зорієнтованістю практики, реалізацією особистісно-розвиваючої моделі освіти. Парадигма (з грец. – приклад, зразок) – поняття, що порівняно нещодавно увійшло в науковий апарат педагогіки і нині вживається для відображення цілісних уявлень про систему методологічних, теоретичних та аксіологічних установок, прийнятих сучасним науковим співтовариством як зразок для вирішення теоретичних і практичних завдань (Новая философская энциклопедия, 2010). Із застосуванням парадигмального підходу в експериментальних дослідженнях пов'язаний інтенсивний процес оновлення понятійно-категоріального апарату педагогіки. Адже сьогодні пріоритет розвитку особистості, врахування проблем його універсальності є спрямовуючими векторами наукових розвідок у проблемах визначення параметрів людського виміру, що розширює проблему поле педагогіки, психології, біології, акмеології, хімії, фізики, андрагогіки та освіти (Науменко, 2012). Істина криється в тому, що, як стверджує В. Огнев'юк, становлення людини-особистості (або особистості людини) відповідає руху людства до нового типу цивілізації, способу людської екзистенції в іншій культурі й іншому соціумі, в змінах духовності та моральності. Інтегруючи методологічні та теоретичні знання, рефлексуючи практичний досвід, педагогіка вищої школи повинна взяти на себе завдання не тільки фахового навчання студентів (Огнев'юк, 2012), а й відповідальності за якість і результати здоров'язберігаючої підготовки майбутніх фахівців.

Парадигмальний перегляд цінностей, цілей, змісту і технологій формування здорового способу життя студентів в освітньому процесі ЗВО зумовлений зовнішніми причинами – розумінням імперативу виживання в ситуації екологічної кризи, перед обличчям якої опинилося людство (Яхнін, 2009). Реальна або передбачувана катастрофа фізичного знищення людства за походженням є антропологічною, оскільки зумовлена внутрішніми причинами, пов'язаними з вирішенням проблеми соціального, побутового, професійного збереження власного здоров'я і навколишнього середовища. Адже саме людина-особистість як фундаментальна категорія філософії та педагогіки несе в собі змістові орієнтири життя, освіти і виховання. Саме тому виникає потреба перегляду змісту освіти відповідно до нової освітньої парадигми, яка передбачає синтез природничо-наукових і гуманітарних знань (що колись розпалися на раціональні та ірраціональні, наукові, філософські, культурологічні, релігійні), а також формування мотиваційно-ціннісної сфери особистості, здатної подолати утилітаристське ставлення до навколишнього середовища та усвідомити цінність власного здоров'я.

Детальний аналіз навчальних планів та навчальних програм, за якими здійснюється підготовка майбутніх БПС, засвідчив той факт, що існуючий теоретико-практичний потенціал природничих наук уможливило побудову «несуперечливої і ясної картини навколишнього світу» (Мельничук, 2014) та визначення місця здорової людини в ній у свідомості студента. Основною ідеєю та метою реалізації власної стратегії здоров'язбереження кожного студента повинно бути усвідомлення себе складовою частиною біологічної та соціальної сфери, розуміння того, що свій спосіб життя потрібно підпорядковувати інтересам систем вищого рівня (популяції, біосфери) (Моздаков, 2008).

Слушною в цьому контексті є думка С. Гончаренка, що сучасне суспільство потребує професіоналів, чие мислення не обмежене лише спеціальними знаннями, а має риси універсальності, фундаментальності й духовно-моральної основи. Дослідник переконали, що вирішення проблеми підготовки фахівців, здатних до збереження власного здоров'я й ощадливого ставлення до довкілля, лежить у межах завдань професійної підготовки. Якщо ж вища школа нехтуватиме цією необхідністю, продовжує автор, будуть нові Чорнобилі, аварії підводних човнів, Сквиливіські трагедії та інші техногенні та соціальні катастрофи.

Задекларований курс нашої держави на всебічне оздоровлення молоді потребує переосмислення ролі й функцій фізичного виховання студентів під час навчання у ЗВО. Вагомою видається наукова позиція І. Мельничук, що в нових умовах функції фізичного виховання виходять за традиційні межі формування фізичних властивостей, навчання рухових дій, стаючи соціальним фактором відтворення одного з елементів продуктивних сил – трудових ресурсів (Мельничук, 2009). Це відображено в модернізованому нормативно-правовому забезпеченні національної політики нашої держави щодо формування здорового способу життя та здоров'язбереження. Поряд з цим, реформування системи вищої освіти сприяє зміні соціального статусу категорії здоров'я, але не забезпечує впровадження здоров'язберігаючих технологій у навчальний процес, не гарантує створення здоров'язберігаючого освітнього простору. Перш за все це пов'язано з дещо розірваним характером здоров'язберігаючої підготовки студентів. Адже здебільшого майбутні фахівці не усвідомлюють необхідності виконання тих чи інших вправ для ефективного функціонування фізіологічних систем (органів руху, травної, серцево-судинної, дихальної, ендокринної, нервової систем та ін.). Володіючи багажем знань з дисциплін, зміст яких передбачає формування стійкої обізнаності щодо позитивного чи негативного впливу певних чинників на зміцнення чи руйнування здоров'я («Біологія», «Хімія», «Основи медичних знань», «Основи біобезпеки та біоетики», «БЖД», «Фізіологія людини», «Біологія індивідуального розвитку» та ін.), студенти не завжди проводять логічні паралелі між різнонауковою інформацією, щоб виокремити в ній здоров'язберігавальний зміст.

Нині вища школа не сповна використовує дидактичний потенціал наук про природу і людину для формування здоров'я нації, виховання гармонійно розвиненої особистості й удосконалення регулятивних систем організму студентів. Тому поглиблюються протиріччя між суспільною потребою в підготовці здорових, гармонійно розвинених фахівців і рівнем готовності студентів до розробки власних стратегій здоров'язбереження шляхом використання наукової інформації здоров'язберігаючого змісту, серед яких: необхідність формування потребнісно-мотивацій-

ної сфери студентів щодо збереження і зміцнення власного здоров'я в процесі фізкультурно-спортивної діяльності та регламентуючий характер її організації, що обмежує можливість урахування інтересів, потреб, мотивів особистості; прагнення молоді до фізичного самовдосконалення, саморозвитку та відсутність необхідних здоров'язбережувальних знань, умінь, необхідних для обґрунтованого програмування індивідуальних стратегій здоров'язбереження; підвищення вимог до якості валеологічної підготовки майбутніх фахівців у ЗВО не супроводжується належним контролем за рівнем стану здоров'я і психофізичної підготовленості, якістю забезпечення педагогічних кадрів, необхідним науково-методичним та інформаційним забезпеченням, поліпшенням матеріально-технічної бази.

Невирішеність зазначених та інших суперечностей призвела до того, що здоров'язберігаюча освіта і виховання студентства не виправдовує соціальних очікувань. Криза фізичного виховання молоді зумовлена: погіршенням стану здоров'я студентів; збільшенням кількості трагічних випадків на заняттях з фізичного виховання; зниженням рухової активності в режимі дня при зростаючому статичному і психоемоційному напруженні процесу навчання т.і.

Здебільшого випускники ЗВО не є носіями цінностей, освоєння яких відбувається в процесі формування фізичної культури особистості. Це істотно обмежує вірогідність перенесення здоров'язбережувальних знань і практичних умінь майбутніх фахівців у повсякденну життєдіяльність (професійна діяльність, побут, відпочинок, здоровий стиль і спосіб життя, культура харчування тощо). Зважаючи на рівень фізичного здоров'я в юності, студенти не усвідомлюють необхідності його збереження, нехтуючи правилами чергування фізичних та інтелектуальних навантажень, раціонального та змістовного використання вільного часу тощо. Тоді як саме природнича освіта містить значний інформаційний потенціал для дотримання сучасного наскрізного методологічного орієнтира розвитку й функціонування вищої школи України – актуалізації необхідності ведення здорового способу життя у свідомості кожного майбутнього

фахівця.

Таким чином, засадничими передумовами дослідження формування індивідуальних стратегій здоров'язбереження майбутніх бакалаврів природничих спеціальностей стали: основні детермінанти істотного зниження показників функціонального стану систем організму і фізичної працездатності студентів; імператив виживання в ситуації екологічної кризи, перед обличчям якої опинилося людство; задекларований курс нашої держави на всебічне оздоровлення молоді; протиріччя між суспільною потребою в підготовці здорових, гармонійно розвинених фахівців і рівнем використання наукового, світоглядного потенціалу природничих дисциплін, що містять інформацію здоров'язберігаючого змісту.

Висновки. Сучасна парадигма вищої освіти диктує необхідність радикальних змін методологічних основ у сфері професійної освіти, реструктуризації стратегій поведінки майбутніх фахівців у біосфері в напрямі актуалізації проблеми збереження власного здоров'я і природного середовища загалом. Аналіз сучасних досліджень з проблем підготовки майбутніх фахівців до здоров'язбережувальної діяльності свідчить, що науковці відображають лише деяку (відповідно до предмета наукової розвідки), специфіку використання природничо-наукових знань як частини фундаментальної підготовки студентів до тієї чи іншої діяльності (педагогічної, пов'язаної із збереженням навколишнього середовища, фізичного виховання тощо). Однак, дослідники не інтегрують у професійну підготовку майбутніх фахівців тих аспектів, які сприятимуть формуванню в студентів індивідуальних стратегій здоров'язбереження. Найбільш чіткою, науково обґрунтованою можуть бути індивідуальні стратегії здоров'язбереження майбутніх бакалаврів природничих спеціальностей, де будуть використані знання різних дисциплін (фізики, хімії, біології, екології та ін.). Розроблені стратегії можуть бути зразком для організації здоров'язбережувальної діяльності у ЗВО зі студентами інших спеціальностей. **Перспективи подальших наукових розвідок** вбачаємо в обґрунтуванні філософських основ здоров'ятворення майбутніх БПС.

Список використаної літератури

- Мельничук І.М. Здоров'я людини як проблема гуманітарного знання. *Філософія, методологія, психолого-педагогічні аспекти формування культури здоров'язбереження*: зб. тез II наук.-методол. семінару (Тернопіль, 26 червня 2014 р.). Тернопіль: ТДМУ, 2014. С. 3–6.
- Моздаков А.Ю. Понятие безопасности в классической и современной философии. *Вопросы философии*. 2008. № 4. С. 18–25.
- Науменко Н.В. Формування духовного здоров'я особистості як сучасна педагогічна проблема. *Наукові записки НДУ ім.М.Гоголя. Психолого- педагогічні науки*. 2012. № 2. С. 32–35.
- Новая философская энциклопедия. В 4-х томах / науч.-ред. совет: В. С. Степин, А.А.Гусейнов, Г.Ю.Семигин, А.П.Огурцов. М.: «Мысль», 2010. Т.3. 2010. 640 с.
- Огнев'юк В. Філософія освіти та її місце в структурі наукових досліджень феномену освіти. *Освітлогія*. 2012. Вип. 1. С. 69–75.
- Яхнін М.В. Здоров'я і здоровий спосіб життя. К.: Наукова думка, 2009. 214 с

References

- Melnichuk, I.M. (2014, June). *Zdorov'ya lyudini yak problema humanitarnogo znannya* [Human health as a problem of humanitarian knowledge]. *Filosofiya, metodologiya, psichologo-pedagogichni aspekti formuvannya kulturi zdorov'yazberezhennya* [Philosophy, methodology, psychological and pedagogical aspects of the formation of a culture of health preservation]. Ternopil: Ternopil State Medical University. [in Ukrainian].
- Mozdakov, A.Yu. (2008). *Ponyatie bezopasnosti v klassicheskoy i sovremennoj filosofii* [The concept of security in classical and modern philosophy]. *Voprosy filosofii*, 4, 18–25.
- Naumenko, N.V. (2012). *Formuvannya duhovnogo zdorov'ya osobistosti yak suchasna pedagogichna problema* [Formation of spiritual personality health as a modern pedagogical problem]. *Naukovi zapiski NDU im. M.Gogolya. Psichologo- pedagogichni nauki*, 2, 32–35. [in Ukrainian].
- Stepin, V.S., Guseynov, A.A., Semigin, G.Yu, Ogurcov, A.P. (2010). *Novaya filosofskaya enciklopediya. V 4-h tomah* [New philosophical encyclopedia. In 4 volumes]. Moscow: Mysl. [in Russian].
- Ognev'yuk, V. (2012). *Filosofiya osviti ta yiyi misce v strukturi naukovih doslidzhen fenomenу osviti* [Philosophy of education and its place in the structure of scientific research phenomenon of education]. *Osvitologiya*, 1, 69–75 [in Ukrainian].
- Yaxnin, M.V. (2009). *Zdopov'ya i zdopovij spocib zhittya* [Health and healthy life]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 16.10.2018 р.
Стаття прийнята до друку 21.10.2018 р.

Шукатка Оксана Васильевна

кандидат педагогических наук, доцент
доцент кафедры физического воспитания и спорта
Львовский национальный университет имени Ивана Франко, г. Львов, Украина

**ФИЛОСОФСКО-ПАРАДИГМАЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ
ИНДИВИДУАЛЬНЫХ СТРАТЕГИЙ ЗДОРОВЬЕСБЕРЕЖЕНИЯ БУДУЩИХ БАКАЛАВРОВ
ЕСТЕСТВЕННЫХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ**

Аннотация. Новые социально-экономические условия развития государства, дальнейшее научно-технический прогресс, возросшие потребности общества в здоровых трудовых ресурсах являются фактором, направленным на сохранение и укрепление здоровья населения. Стратегическими задачами модернизации образования являются направление ее на парадигму здоровьесбережения, формирование ценностей здорового образа жизни. Цель статьи: философско-парадигмальный анализ проблемы формирования индивидуальных стратегий здоровьесбережения будущих бакалавров естественных специальностей. Применены методы: анализа научной литературы, сравнения, классификации, систематизации теоретических и эмпирических данных. Осуществлен теоретический анализ содержания парадигмального подхода к проблеме укрепления и сохранения здоровья человека. Резюмированы современное состояние здоровьесберегающей подготовки студентов в заведениях высшего образования. Выявлен ряд социально-педагогических предпосылок исследования формирования индивидуальных стратегий здоровьесбережения будущих бакалавров естественных специальностей.

Ключевые слова: здоровье; здоровьесбережение; образование; бакалавры естественных специальностей, здоровый образ жизни.

Shukatka Oksana

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Department of Physical Education
Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, Ukraine

**PHILOSOPHICAL-PARADIGMAL ANALYSIS OF THE PROBLEM OF FORMATION INDIVIDUAL
HEALTH SAVING STRATEGIES OF FUTURE BACHELORS OF NATURAL SPECIALTIES**

Abstract. New social-economical conditions of state development, further scientific-technical progress, needs of the society in healthy labour resources have become the factors directed on saving and strengthening of population health. Strategic tasks of education modernisation are directed on the paradigm of health saving, formation of healthy lifestyle values. Purpose of the article: philosophical-paradigm analysis of the problem of formation of individual health saving strategies of future bachelors of natural specialties. Methods of research used: analysis of philosophical, pedagogical, psychological, valeological, medical and special sport scientific literature for generalising and comparing different views of scientists on the particular problem, defining the theoretical principles and clarifying the basic notions of research; comparing, classification, systematisation of theoretical and empirical data, theoretical prediction, projection for substantiation of topicality the problem of student youth health saving. Modern paradigm of higher education dictates the need for radical changes of methodological basics in the sphere of professional education, restructuring of the strategies of future specialists' behaviour in biosphere in the direction of actualiaation of problem of saving health including the natural environment in general. Nowadays high school uses not fully didactical potential of sciences on nature and human for the formation of nation's health, education of harmoniously developed personality and improvement of regulatory systems of students' organisms. Contradictions between public need in training health, harmoniously developed specialists and the level of methodological culture of «teaching» discipline are defined.

Key words: health; health saving; education; bachelors of natural specialties; healthy lifestyle.